

Henning Bergenholtz & Sven-Göran Malmgren

Förord

Detta nummer av *LexicoNordica* illustrerar ännu tydligare än de närmast föregående ett positivt problem för tidskriften: mängden av relevanta artiklar och recensioner blir större och större. Genomsnittligt har tidskriften haft ett större omfång än de 300 sidor vi angav som normalomfång i *LexicoNordica* 1, och med sina 370 sidor är årets nummer det hittills omfångsrikaste. Tidskriftens peer review-procedurer gör, att det redan nu krävs en hög nivå för antagning av bidrag. I motsats till andra tidskrifter, som kan låta insända bidrag vänta i flera år, vill vi hålla fast vid *LexicoNordica*s linje: vi strävar efter att publicera bidrag samma år som de sänds in. Med tanke på tidskriftens maximiomfång och på de fastställda kvalitetskriterierna kan vi därför även i fortsättningen tvingas avvisa bidrag, som utan tvivel skulle kunna antas till konferensrapporter och nationella tidskrifter.

Årets tema är elektroniska ordböcker. Detta tema är inte bara relevant för utvecklingen av konkreta ordböcker, det är också en naturlig utgångspunkt för möjliga omvärderingar av traditionella lexikografiska teorier, som hittills har baserats på pappersordböckernas förutsättningar. Liksom tidigare år diskuterades preliminära versioner av temasektionens bidrag på ett särskilt symposium. I inbjudan till symposiet, som ägde rum den 18–20 februari 2005 på Schæffergården utanför Köpenhamn, avgränsades temat på följande sätt:

Temaet er ikke helt generelt elektroniske ordbøger, idet der ikke skal inddrages elektroniske ordbøger i forbindelse med maskinoversættelse, automatisk tekstanalyse osv. Med andre ord drejer det sig om elektroniske ordbøger som hjælpemiddel for mennesker. Det drejer sig om et leksikografisk symposium, hvor teknikken ikke skal spille hovedrollen, og hvor papirordbøger brændt på CD eller næsten uændret overført til en internetversion ikke bør tematiseres i særlig grad. Mere positivt sagt drejer det sig om, hvorvidt elektroniske ordbøger skal udvikles med udgangspunkt i helt nye leksikografiske konceptioner, og hvorvidt det allerede er sket eller netop ikke sket.

Symposiet refereras av Ruth Vatvedt Fjeld i kommande nummer av tidskriften *Lexicographica* (2006). Här ska vi inte ge några referat av bidragen, utan hänvisar i stället till tidskriftens temadel. Men vi vill

gärna lyfta fram några problemställningar som diskuterades på symposiet, utan att det alltid uppnåddes full enighet om lösningarna på problemen.

Beteckningar på elektroniska ordböcker. Även med den inskränkning som gällde för symposiet och därmed också för bidragen till tidskriftens temadel, dvs. elektroniska ordböcker som hjälpmedel för människor, föreligger en lång rad termer, som dels konkurrerar med varandra, dels inte alltid hålls klart åtskilda. Enbart utifrån föredragen kan man samla följande termer: *ordbok*, *elektronisk ordbok*, *lexikalisk kunskapsbas*, *referensverk*, *redigeringsprogram*. Listan kan lätt utvidgas. Lexikografiskt intressant är det faktum, att själva innehållet av det som dessa uttryck har gemensamt, skiljer sig avsevärt från det som man vanligen menar med en *tryckt ordbok*. Detta problematiserades i särskilt hög grad i bidraget av Henning Bergenholtz, där en grundtes är att Words stavningskontroll är en ordbok. Denna tes blev överraskande nog inte motsagd av någon av deltagarna på symposiet. Provokationen som tesen innebar fick sålunda inte avsedd effekt. Det är emellertid fråga om en ytterst problematisk tes, som bygger på det faktum att Words stavningskontroll täcker samma användarbehov som en rättskrivningsordbok eller motsvarande delar av en mer omfattande ordbok. I verkligheten föreligger en väsentlig skillnad, som framtidens lexikografiska teorier bör ta hänsyn till. I fallet med en konventionell rättskrivningsordbok gör en användare utifrån ett bestämt behov själv ett uppslag i en ordbok. I fallet med Words stavningskontroll handlar det om användning av ett hjälpmedel som självt gör vissa analyser och självt ger ett förslag som användaren kan acceptera – antingen aktivt i varje enskilt fall eller genom att ställa in automatikfunktionen. Sven Tarp har i annat sammanhang föreslagit termen *leximat* för denna typ av hjälpmedel.

Samma ordboksredigeringsprogram till en tryckt och en elektronisk ordbog? Här uppnåddes ingen enighet, men de flesta deltagarna tycktes mena, att svaret på frågan är ja. Några hävdade dock att en äkta elektronisk ordbok måste koncipieras och utarbetas på ett helt annat sätt än en pappersordbok. Deras argument var, att man till en sådan äkta elektronisk ordbok borde utveckla en helt ny typ av ordboksredigeringsprogram, som inte har ordboksartikeln som den centrala enheten, utan varje enskild informationskategori som ska infogas endast en gång i databasen, och med hjälp av halvautomatiska processer tillordnas många olika lexem. En sådan tankegång skulle

dessutom kunna bidra till en fördjupad förståelse av vissa leksikografiska grundbegrepp, varom mera senere.

Klassifikation av elektroniska ordböcker. I föredragen framfördes åtskilliga olika klassifikationsförslag och dikotomier. De flesta dikotomierna kan i princip vara relevanta och fruktbara, bl.a.

digitaliserade vs ursprungligt elektroniska ordböcker
 offline- vs online-ordböcker
 gratis online-ordböcker vs avgiftsbelagda online-ordböcker
 dynamiska vs statiska ordböcker

Särskilt den sista uppdelningen är i hög grad lexikografiskt relevant; den svarar också i hög grad mot uppdelningen mellan offline- og online-ordböcker, där de sistnämnda – men inte de förstnämnda – normalt uppdateras regelmässigt.

Fördelar för användaren med en elektronisk ordbok. Dessa fördelar är många, och de enskilda föredragen gav en lång rad av exempel. Här ska bara nämnas möjligheten till sökningar som inte utgår från ortografiska representationer av ett innehåll utan från en begreppsklassifikation. Särskilt kan hänvisas till bidragen av Lars Borin, Maria Toporowska Gronostaj och Lars Trap-Jensen. Inte minst intressant skulle en blandning av den associationsordbok Lars Borin beskriver och en ordbok byggd på traditionella, mödosamt utarbetade ontologier kunna vara. Denna möjlighet diskuterades inte, men den är viktig inte minst genom att det måste vara mycket lättare att utarbeta associationsangivelser än egentliga begreppssystem.

Fördelar för användaren med en tryckt ordbok jämfört med en elektronisk ordbok. Denna möjlighet nämns normalt inte. Det kan dock finnas några fördelar, t.ex. att man vid uppslagning i en tryckt ordbok lättare får en översikt över hela ordboksartikeln och även över flera ordboksartiklar på samma gång.

Harmonisering av uppbyggnad och innehåll i olika elektroniska ordböcker. Detta förslag framfördes i flera föredrag, men blev avvisat av flera deltagare. Speciellt betonade Lars Borin, att det snarare handlar om att kunna överföra information från en databas till en annan och att i övrigt säkra att äldre databaser i framtiden överhuvudtaget förblir tekniskt tillgängliga.

Befintliga internetordböcker. Dessa ordböcker, som ofta är gratis tillgängliga, berördes bara kortfattat på symposiet. Internetordböcker är av varierande kvalitet, och de blir i alltför liten grad föremål för seriös bedömning. Vi ser gärna fler recensioner av internetordböcker i LexicoNordica.

Grundläggande lexikografiska teorier. Detta diskuterades knappast på symposiet. Det kan nämnas att t.ex. Wiegand i en rad artiklar har betonat, att hans teorier endast gäller för pappersordböcker, och att elektroniska ordböcker kräver helt andra teorier. Vi tror att det vore mera fruktbart att utveckla nya teorier (eller vidareutveckla äldre) på ett sådant sätt att de gäller för alla typer av ordböcker. Därefter kunde man utveckla speciella delteorier, som enbart gäller för den ena av de grundläggande ordbokstyperna. Men det är inget tvivel om att det är omöjligt att överföra de aktuella pappersordboksteorierna till elektroniska ordböcker. Det ser man lätt om man betraktar termen *makrostruktur*. Elektroniska ordböcker har antingen överhuvudtaget ingen makrostruktur, när man enbart kan söka på varje enskilt uppslagsord. Eller också har de en lång rad makrostrukturer, om det varje gång visas ett utdrag av andra uppslagsord. Man kan också fråga sig om termer som *lemma* och *ordboksartikel* är relevanta – i varje fall för användaren – i samband med moderna elektroniska ordböcker. Om man t.ex. söker i en bilingval ordbok efter en bestämd kollokation och enbart önskar se översättningen av den, kan man t.ex. söka på **fatta beslut** och få resultatet

fatta beslut *take a decision*

Vad är nu ett lemma? Vad är en ordboksartikel? Denna teoretiska oklarhet blir ännu mer iögonfallande, om man betraktar de sökmöjligheter som Lars Trap-Jensen och Maria Toporowska Gronostaj diskuterar i sina bidrag. Är deras söksträngar, vid sökning på begrepp eller kombinationer av kategorier, lemman, och sökresultaten ordboksartiklar? Svaren på dessa och många andra frågor är inte givna men öppnar för intressanta teoretiska överväganden, som i sin tur kan inspirera till helt nya typer av elektroniska uppslagsverk.

Vi erinrar i detta sammanhang till sist om att temat för nästa Schæffergårdssymposium är Historiska ordböcker i Norden. För de följande åren planeras följande teman:

2007: Nordiska encyklopedier och lexikon
 2008: Ordboksanvändning i Norden
 2009: Ordförbindelser i monolingvala nordiska ordböcker

*

Sedan förra numret publicerades har två byten skett i redaktionskommittén. Samtidigt som vi tackar Knud Troels Thomsen och Johan Myking för deras mångåriga, värdefulla arbete, hälsar vi Henrik Lorentzen – som redan ingått i redaktionskommittén för detta nummer – och Ruth Vatvedt Fjeld välkomna som nya representanter för Danmark resp. Norge.

Vi har ytterligare två punkter av redaktionell natur. Först vill vi peka på en mindre innovation. Från och med detta nummer kommer vi att ge korta uppgifter om LexicoNordicas bidragsgivare, bl.a. deras e-postadresser. Författaruppgifterna återfinns omedelbart efter slutet på artiklarna. Vi hoppas att detta kommer att stimulera den vetenskapliga kommunikationen mellan läsare och författare av artiklar i LexicoNordica.

Vidare har vi fått förfrågningar om det är tillåtet för LexicoNordicas författare att själva lägga ut sina artiklar på Internet (före eller efter tryckningen). Härtill vill vi säga följande. LexicoNordica tar inte in bidrag som har varit publicerade på annat ställe, inklusive Internet. Däremot kan alla bidrag tidigast ett år efter tryckningen läggas ut på resp. författares egna hemsidor, dock endast i den form som svarar mot den tryckta artikeln. De författare som vill ha den elektroniska versionen av sina artiklar för publicering på nätet är välkomna att vända sig till någon av huvudredaktörerna (hb@asb.dk resp malmgren@svenska.gu.se). Vi sänder då artikeln i pdf-format.

Till sist vill vi i vanlig ordning rikta ett tack till Nordens språkråd för finansiellt stöd till Schæffergårdssymposiet och tryckningen av LexicoNordica 12. Vårt tack går också till Rikke Hauge och till styrelsen för Fondet for Dansk-Norsk Samarbejde, som i likhet med tidigare år gjorde möjligt att genomföra symposiet på Schæffergården till ett mycket förmånligt pris.

Litteratur

Fjeld, Ruth V. 2006: *Electronic Dictionaries in the Nordic Languages. Report from a Symposium in Copenhagen 18–20 February 2005. I: Lexicographica 24* (under tryckning).

Henning Bergenholtz
professor
Center for Leksikografi
Handelshøjskolen i Århus
Fuglesangs Allé 4
DK-8210 Århus V
hb@asb.dk

Sven-Göran Malmgren
professor
Institutionen för svenska språket
Box 200
SE-405 30 Göteborg
malmgren@svenska.gu.se